

10 Ocak 2021

Okur yazar için yılın ilk mucizesi: kitapçada **Kronos**. Gözlerime inanamıyorum, hemen alıp eve koşuyorum. Yılbaşından önce bitiririm sanıp bitiremediğim öykümün orta yerinden, Gombrowicz ile Oscar Wilde üstüne kitap yazmış bir akademik hoca şöyle bir geçirir. Kronos'u biraz da ben mi çağırmış sayılırım?

bir kadının muhasebe defteri 44 Ece Ayhan'ın "**Zaman Yok! / Yok!**" dizesiyle bitiyordu, *bir kadının muhasebe defteri 45* zamana fazlasıyla duyarlı bir edebiyatçının Kronos'uyla (adı yeter!) açılıyor: "**neden yazmayı öğrendiğim andan başlayarak her anımı yazmadım sanki? Bugün bu yazılarla dolu pek çok not defterim olurdu ve yirmi yedi yıl önce, aynı saatte ne yaptığımı**

bilebilirdim. Peki neden? Yaşam tarihlerle parmaklardan akan su gibi kayıyor. En azından bir şeyler kalabilirdi... Bir iz... (Günlük 1953-1958; Çev Neşe Taluy Yüce, YKY)

Witold Gombrowicz'in *Günlük*'lerinin Türkçesini (80'lerde Paris'te Fransızcasından okumuştum ben; her göçebe için ilaçtır o günlükler) 2015 ve 2017'de iki cilt hâlinde yayımlayan müessese *Kronos* adlı paralel, bu kez başka, bambaşka dedikleri, delice merak ettiğim ve Batı'da sadece birkaç yıl önce çıkmış *Kronos*'u yayımlamış. Bu fikri takibi takdire şayan buluyorum, elbette. Tahminlerimin ötesinde sarsıyor beni **Kronos**: Pek özel bir edebiyatçının (oyun yazarı, romancı, Kundera'ya göre yüzyılımızın en büyük romancılarından biri, Witold Gombrowicz) bu kez sıfır edebiyatla, yıllık (ve hatta aylık) bilançolar çıkardığı mahrem günlük. Hayranlık duyuyorum, garipsiyorum,

kızıyorum, acıyorum, gene acıma, gene hayranlık, gene bir tür öfke: Hepsi bir arada. Her yazarın harcı değil, varoluşun en çıplak haline dokunabilme umuduyla böylesine süssüz, takısız, cilvesiz, neredeyse antipatik bir işe girişebilmek. Saatlerce elimde kitap, kanepeden kopamıyorum.

Bir edebiyatçı nasıl “sıfır edebiyat”ı göze alabilir, nasıl “sıfır edebiyat”la yetinebilir? *Kronos*’un tuhaflığı, biricikliği tam burada. Büyük bir yazarın ontolojik kulisi. “Bakın, bir yanda her yazar gibi çalışarak, yaratarak size sunduklarım var, bir de ben varım, işte buradayım. Bu kadar yalın: Bu kadar hepiniz gibi. Bunu böylesine açıkça ortaya koyabildiğim için, hiçbiriniz gibi”.

Mahrem **Kronos**’u, yazarın ölümünden elli yıl sonra nihayet (artık **Gombrowicz**’in tüm eserleri her yere ulaşmışken, hepsinin hakkı her dilde teslim edilmişken) sıfır sansürle (kendisiyle ilgili bölümler dahil) yayımlamaya karar veren (bu karara

varışın sancılı bir süreç olduğunu tahmin etmek güç değil) dolu ve varisi Rita Gombrowicz'in önsözünden: *“Kendisine böyle davranması beni çok etkilemişti. Tıpkı yaşamda olduğu gibi. Mesafe ve tarafsızlıkla. Orada, kendini gerçeklerle, yalnızca gerçeklerle sınırlamak için olan arzusunu ve disiplinini bulmuştum. Hiç süslemeden sadece gerçeğe yakın olmak istemişti. Kendini disipline etti, kontrol altına aldı. Ne kendine ne de başkasına yalan söyledi. Dürüsttü. Geçmişini aynı bana anlattığı ve onun hakkında kitap hazırlarken bulduklarım gibiydi.”*

Witold Gombrowicz, *Kronos*'unun okurla karşılaşmasını ister miydi? Bana göre, mutlaka isterdi. Mutlaka. Ölümünden bir yıl önce 1968'de masası üstündeki dosyalardan birini Kanadalı genç eşi Rita'ta işaret eder: *“Bir gün evde yangın çıkarsa, Kronos'la sözleşmeleri kap, tabana kuvvet kaç!”*

Notlar Lehçedir ama bir dolu kısaltmalar,

yer yer İspanyolca sözcüklerle de doludur. Witold Gombrowicz'in ölümü ardından Rita ,1970'de, yazarın Arjantin döneminden yakın arkadaşları Maria ve Bohdan Paczowski'nin yanına İtalya'ya taşınır; Maria'nın yardımıyla tüm dosyayı iki yılda Fransızcaya çevirirler. Çeviri işleminden sonra Rita orijinal defteri bir kasaya yerleştirir ve nihayet yazarın 100. doğum yılında, daha önce planladığı gibi tüm el yazmalarıyla birlikte ABD Yale Üniversitesi Beinecke Kütüphanesi'ne değil, Polonya'ya teslim eder: “*Bu el yazmalarının yerinin, tıpkı Chopin'in yüreği gibi, Polonya olduğunu düşündüm.*” Ne ki Rita, **Kronos** dosyasını elli yıl sonra sansürsüz, kesintisiz yayımlamaya razı olsa da, kitabı okurun önüne tek başına bırakmaz diyelim. Doğru mu yanlış mı, hâlâ kararsızım.

1972'de Maria Paczowski ile iki yıl boyunca çalışmışlardır. Ve bugün o çalışmanın meyvesi olarak elimizde tuttuğumuz kitabın her sayfası,

neredeysse eşit şekilde ikiye bölünmüştür. Üstte Witold Gombrowicz'in metni, altta Rita Gombrowicz'in Maria Paczowski'yle birlikte hazırladığı dipnotlar... Bu refakatçi, koruyucu, yer yer fazlasıyla açıklayıcı notlar bir yerden sonra okumanın ritmini ve okurun sinirini bozabilirler mi? Evet, bozabilirler. Arjantin yıllarıyla ilgili bir dipnot hatası bulduğumda, neredeyse saçma sapan bir haz duyuyorum mesela.

Sayfa 56, 1940 yılının 11. ayı. Romen harflerle yazıyor Gombrowicz:

XI

(...)

“Corrientes'te yürüyüşler. 2 putitas. Fırıncı. Calle. Junin. Okumak isteyen bir tezgâhlar. Çinli erkek. Putita.”

Aşağıdaki dipnotlarda putitas'ı “Fahişecik”, Fırıncı'dan sonra gelen Calle'yi ise “Sokak” diye çevirmiş, Rita ve Maria...

Rita zaten Arjantin yıllarında yoktu (yazarın hayatına 1964'te, Fransa'da giriyor), Maria Paczowski ise Arjantin'de yıllarca yaşamış olup İspanyolca'yı bilse de, sokağa gerçekten aşına olanların argosundan pek tabii ki habersiz. Ama bizler, Manu Chao'nun o harikulâde şarkısı "Me llaman Calle"yi ("bana Sokak derler)" sevenler, bu şarkıya yetişmiş olanlar, onu defalarca dinlemiş olanlar, Calle'nin diğer anlamına da aşınayız. İsterdim, şimdi şarkıyı güzel klibiyle birlikte sizlere Youtube'dan dinletmeyi, ancak yapmıyorum, anında yazıya da yasak gelmesin diye. İspanyol sokak argosu kadar Youtube'un adetlerine de aşınayız. Neyse, konumuza dönersek "Calle" Kronos'un bir iki yerinde daha geçiyor; orada da "sokak", hatta "cadde" olarak çevrilmiş.

Bu mühim buluşum ardından **Kronos**'u iki kez okumaya karar veriyorum. Önce ritmi bozmamak için sadece sayfanın üst

kısmını, 2. keredede, dipnotlarıyla birlikte.

1940 yılında bir yeri daha ispirotolu mor kalemimle boyamışım: “Erotik öğelerin ağırlığı edebiyatımı felce uğratiyor.

Erotik meseleleri, *permanancia definitiva* (dipnotu yok, ben çevireyim: *daimi oturma izni*) gelene kadar

‘askıya almaya’ karar veriyorum.”

Bu çok özel günlük yıl yıl çıkarılan bir bilançoysa, birkaç kalemi şöyle:

-Mali Durum (uzun yoksulluk yıllarına bağlı takıntılar, hatta akıl almaz cimrilikler, iyileşmeler, kötüleşmeler, en ufak ayrıntılarına kadar)

-Erotizm: “epey yoğun bir yıl”, birkaç belsoğukluğu, karakola götürülmeler, “bilhassa sakin” yıl (1956), “iyi” yıl , 28 Primavera. Miguel. Julio (1958), “genel olarak sakin, sadece sonunda: Andrea” (1959)

-Edebiyat: yayıncı haberleri, çeviri haberleri, yazı haberleri, retler, kabuller, sevinçler, öfkeler, hayatının büyük bölümü dilinin konuşulduğu ülkeden uzakta geçirmiş göçebe bir yazarın tüm iniş-çıkışları. Bir eğlenceli Rita Gombrowicz dipnotu ise sayfa 245'te, "*Japonlar iflas etmiş*" cümlesine geliyor: "*Kozmos'u 1967, 1978 ve 1992 yıllarında yayımladığı halde Gombrowicz'e asla ödeme yapmayan Japon yayıncı Kobunsha söz konusu. Gombrowicz iki yıl boyunca bu yayıncıyla yaptığı sözleşmeyi Côte d'Azur sahilindeki Japon restoranlarının garsonlarına çevirtmeye çalışmıştı.*"

-Sağlık: en yürek burkan kalem. 65 yaşında ölen Witold Gombrowicz'in hem bir dolu sağlık arazi vardır, hem de sanki hastalık hastasıdır. Gençliğinden itibaren, bedeni onun için haz kadar ıstırap kaynağıdır da. Dişler, karaciğer, türlü

iltihaplar, halsizlik, mide, egzemalar,
depresyon, astım ve daha niceleri.

Kronos'u okuyunca insan ister istemez
yamuluyor. Hele Colette doktorası yapan
o genç Kanadalı kadın Rita'nın kaderine,
bir anda yüklendiklerine hiç girmedik bile.
O da eksik kalsın.

Kitabın en sonunda fotoğraflar var.
Fotoğraflara bakmak her zaman sağaltıcı
oluyor.